

zornika. Druge svetne reči, oziroma zunanji šolski ustroj imeli so v rokah okrožni uradi (§ 68), ki so imeli za šolstvo posebnega komisarja, — nad temi — bila pa je še šolska komisija (§ 69).

Škofijskih nadzornikov v tej dobi ni bilo; ti nastopijo še le v dobi politične ustave.

Poglejmo si še določbe o šolskem nadzorstvu v kodeksu, kateri je bil do l. 1870. v veljavi.

Šolski zakon „Politična ustava za nemške šole“ od 11. avgusta 1805 ima šolsko nadzorstvo in vodstvo na prvem mestu, (§§ 1—15).

Neposredni nadzornik trivijalnih in glavnih šol na deželi je bil krajevni župnik, ker je veronauk glavni učni predmet v ljudski šoli in ker mora duhovščina že radi svojega poklica služiti državi pri pouku. Župnik imel je vse pomankljivosti šole in učitelja z nežno strogostjo popraviti in pri nevbogljivosti naznaniti učitelja neposrednjemu višjemu nadzorniku (§ 1).

Neposrednji višji nadzornik čez vse šole svojega okrožja, ozir. dekanije bil je **d e k a n**, (§ 2).

Vsem dekanom in njih namestnikom podelil se je vsled imenovanja okrožnim nadzornikom naslov škofijskih svetovalcev, da so imeli vsak v svojem okrožji potreben ugled (§ 5).

Okrožni nadzorniki so poročali v tabelaričnih pregledih (statistika) o stanju šol okrožnemu uradu, (politični gospodski), preglede o veronauku in šolskem pouku, o obnašanju duhovnikov in učiteljev pa škofijstvu v posebnih poročilih. Vendar pa je smelo v posebnih slučajih škofijstvo tirjati tudi vse preglede (§ 7).

Okrožni uradi in škofijstvo so imeli v vodstvu celega šolstva jednake pravice ter ni bil drug drugemu podrejen. Delokrog škofijstva je bila skrb za splošni pouk v šolah, odgojevanje otrok k pobožnosti, ter moralno obnašanje učitelja; (moralno obnašanje duhovnika nadzorovati je itak dolžnost okrožnega nadzornika kot škofijskega dekana). Okrožnim uradom je bila izročena skrb za vzdrževanje šol in učiteljev, ter za stanje šolskih poslopij (§ 8).

V ta namen je bil pri vsakem okrožnem uradu nameščen okrožni komisar, kateremu je bilo voditi šolske opravke (§ 9) tudi v glavnih mestih moral je biti okrožni nadzornik po teh načelih in sicer duhovnik — je propter principalitatem loci čez druge povišan. ter je zaradi tega bil višji nadzornik in poročevalec nemških šol cele škofije (§ 12).

Ker je s tem vse posvetno nadzorništvo ponehalo, ustanoviti se je morala pri vsakem kapitelnu šolastik višjim nadzorstvom. Ta posel mestnega — okrožnega in škofijskega višjega nadzornika opravljal je kanonik — izvedenec v šolskih rečeh, katerega imenovanje je bilo v vsakem slučaju pridržano cesarju (§ 13).

Dekanijske (okrožne) nadzornike imenovalo je škofijstvo, ter jih je deželna oblast potrdila (§ 133).

Za vsako šolo imenoval se je še posvetni krajni šolski nadzornik. Predlagal ga je okrajni urad, z vedenjem župnika, imenoval pa okrožni urad (§ 153). Njegova skrb bile so stvarne potrebe šole (§ 155), notranjost pa je imel nadzorovati le župnik. (§ 1).

(Dalje sledi).

Narodopisna razstava v Pragi.

(Piše Janko Toman.)

(Dalje.)

Vyhova mimo školu.

Zapustivši Slavin, obrnil sem se v od- | najprvo zanimala družba mladih čeških
delek z označenim nadpisom. Tu me je pa | državljanov, ki so imeli tu svoje največje
veselje; opazoval in premotrival sem jih

same. Veselil sem se mlade družbe, radujoč se nad njihovim neskaljenim veseljem ter jim sledil po celem oddelku. Bilo je dne 11. avgusta 1895 okoli 1/2 3 popoldne. Kar nastane šum in začuje se beseda „m i l i j o n“. Naenkrat je postalo vse prazno, kajti vse je letelo proti onemu, ki milijon plačujočih obiskovalcev dovrši. Vsakemu se je bralo veselje in ponos na obrazu. Starček, kojemu nési zaupal, da more le hitro iti, je tekel. Povsod so se prikazali pripravljenci napisali 1,000.000. Vsa pozornost je bila obrnena na ta dogodek, narod se je divil...

Vrnem se nazaj, kjer sem imel sedaj dovolj prostora in mogel sem, ne da me je kdo motil, opazovati razstavljenе reči. Šmentajte! Tu je bilo pa res mnogo za one mlade državljane; najraznovrstnejše igrače: bobni, trobente, cela armada vojakov vseh vrst z najraznovrstnejšim orožjem, črede konjev, krav, ovac in različnih drugih živali in drobnosti, kojih niti imenovati ne morem. Miklavžev semenj v Ljubljani naj se kar skrije pred to razstavo vsaj glede kakovosti.

V tem oddelku so bile zastopane te skupine: jesle (jasli, dojilnice), opatrovny (zavetišča, Kleinkinderbewahranstalt), materske šole (vrtec), divadlo loutkove (Puppetheater), hračky (igre) in pisemnictví pro mladež.

Jesle. V te zavode sprejemajo one otroke, v starosti 6 tednov do 1 1/2 leta, kateri nemajo take matere, ki bi jih odgajala in katero tu na zelo skrben in naraven način nadomestujejo. Ta humani zavod je mej Čehi že precej razširjen, vendar se nahaja v Pragi še več nemških zavodov, katera vzdržujejo razna nemška društva ter tako pripravljajo otroke za nemške materske in obéne šole.

Tu je bil razstavljen model takega zavoda z raznimi pripomočki, kar kaže, da so ti zavodi na visoki stopinji.

Za deco od 1 1/2 leta do 3 let je opatrovna, nekako zavetišče, koje model je bil tudi razstavljen.

Največja pozornost posvečuje se pa materskim šolam za deco od 3 do 6 let. Naj podam tu kratek razvoj:

Že pred 300 leti so največji misleci in odgojitelji kazali potrebo odgojilnic za nežno mladino in Jan Amos Komensky (1592—1670) je izdal že pred tristoletjem svoje sicer ne veliko, vendar slavno delo „Informatorium školy materské“.

Slavni pedagog Pestalozzi (1746—1827) je izdal v minulem stoletju „knjigo materam“, v kateri se gorko poteza za take zavode.

Zavodi za malo deco so se najprej ustanovili v Angliji in sicer že koncem prejšnjega stoletja. L. 1827 bilo jih je že nad 300.

Po vzgledu Anglije ustanovili so jih na Danskem, v Franciji, Nemčiji, Švici, Svedski in konečno v naših deželah. Veliko zaslug za njih ustanovo pridobila si je Marija Papp-Carpentierova, umrla v Parizu 1878.

Leta 1883. je bilo v Franciji teh zavodov 5380 in so jih nazivali „Ecoles maternelles“ — materske šole, kojega imena so se tudi drugod poprijeli.

Pri nas so imeli prvo tako šolo Ogri. Ustanovila jo je grofinja Teresija Brunswick-Corompova l. 1828 v Budimu ter jo imenovala „vrt angeljev“. Sedaj imajo Ogri kakih 250 takih zavodov. — Na Dunaju je ustanovil prvo tako šolo vitez Wetheim (1830).

Čehom je ustanovil prvo češko „opatrovno“ grof Karol Chotek (1832). Ta zavod so izročili učitelju Janu Svobodí (1803—1844). Da je bil mož na pravem mestu pokazal je se svojim delovanjem, kaže nam njegova klasična „Školka“, ki je bila tiskana l. 1839., ko je bila šolska literatura še v povojih. Prof. cesth. Müller pravi, da je to delo na višini z najiminentnejšimi nemškimi pedagoškimi spisi. Radi tega podajam prevod odlomka iz te knjige, da se vsak-ternik lahko prepriča o imenitnosti te knjige:

„Mati pride prvič se svojimi ljubljenci v šolo.

Učitelj: Pozdravljena, mila deca! Pridite bližje, hočemo se igrati. Kako ti je ime?

Dete: Vitek.

Uč.: Vitek ti je torej ime, pa ti imaš razven tega še drugo ime.

Mati: Duverny.

Uč.: Duverny je tedaj tvoj priimek.

Učitelj pregleda deco, ako je snažna.

Uč.: Vitek Duverny ima čisti roki in oblihe, ima žepno ruto, počesane lase in nima zamazane obleke; to je čeden fantek. Imam ga rad ter mu hočem radi tega nekaj dati. Pojdi z menoj! (Vede ga.) Vsedi se v klop, dam ti nekaj igračk. Tu imaš konja, tu voziček, vidiš to so lepe igračice. Le lepo se igraj, mama pride potem po te.

Mati odide, a dete je tiho. Mnogo otrok je možno že prvič z igračami potolažiti.

Za tem pride drugi deček.

Pozdravljen! Kako je pa tebi ime?

Dete se skriva za mater, igrač neče, trga se in vleče mater preč.

Uč.: Ne boj se ne Bartovček, vsaj ti ničesar ne naredim, ker te imam rad. Po-

migne materi, naj se vsede v klop. Dete gre za njo in joka. Mati, nepotrpežljiva, hoče ga tepsti.

Uč.: Mamica, odpustite mi, vsaj se bode nehal jokati. Tu imaš „ručnico“ (ročna, mala puška) in tu sabljo.

Oboje položi na klop zraven deteta in ko dete igračo ogleduje ter mater opusti, mati na učiteljev miglej odide. Dete skoči za materjo in kriči. Učitelj ga prijazno prime za roko ter posadi na prejšnje mesto.

Da se dete privadi, ne sme nobena mati v šoli ostati. Ako ni mogoče plakajoče dete s prijaznim govorom ali igračami umiriti, prezre se naj, ter govori se z ostalo deco.

Uč.: Vi ste pridni otroci, vi ne jokate. Ali vam ugaja, ako se kdo joka? Meni tudi ne. Odpustite pa to Bartoušku, on ne bode več jokal, on se poboljša.

Vsako dete se kmalo umiri, ako učitelj ž njim prijazno ravna.

Deca, pojdete z mano, hočem vam nekaj pokazati in kaj povedati. Učitelj jih vodi po šoli, kazaje različne reči ter se ž njimi razgovarja tako: Glejte, tu imam lesenega konja, kdo ga hoče jahati?

Jaz, jaz . . .

Uč.: Ti pojdi prvi, ker nisi jokal.

Deček se ziblje in učitelj poje v razveselevanje dece pesem: Hop, hop . . . Sedaj pa, otroci pojdemo naprej. Glejte tu imam lepe metulje. Ta je bel, ta rumen. Tu imam vršo (mrežo¹), s katero bodemo metulje lovili. Različni hrošči, bučele, shranjajo se za steklom.

Tu imam žival, kako se imenuje?

Pes.

Pes laja — kako? Kako se pa imenuje ta žival?

Mačka.

Kako mijavka mačka? Li veste, kaj lovi mačka?

Kako se imenuje ta žival? Krava i. t. d. Poslušajte! Sedaj hočem ploskati. Kaj delam?

Ploskate. — Ploskajte tudi vi! Z roko dá znamenje, naj prenebajo.

Sedaj ste prenehali, še ploskajte!

Na dogovorjeno znamenje, mora deca precej prenehati.

Uč.: Kadarkoli plosknem se ozro pridni otroci precej na me in molče. Učitelj ploskne. Kaj sem sedaj storil? Na koga se morate vi ozreti?

Učitelj sede. Kaj delam sedaj? Vsedite se tudi vi; deklice sem, dečki na ono stran! Kaj sedaj tudi vi delate? Učitelj vstane. Ali še sedim? Tudi vi vstanite! — Ako

bi bilo v začetku kako dete neposlušno, naj se molče prezre, dalje pa ljubeznjivo k poslušnosti vabi, a neposlušnost njegova pred drugimi kot neposlušnost novince zagovarja.

Dečki, spustite, tako kakor vojaki, roke doli! Ve deklice pa se podajte roke in stojte. Poglejte me, jaz se poklonim. Kaj sem storil?

Tako naj store dečki.

Dečki, poklonite se, kakor jaz! Vam deklicam pa mamica pokaže, kako se morate poklanjati. Kadar plosknem, poklonite se vsi. Glejte na me! Kadar tlesknem, denem roki na koleni. Pri učenju bodete morali imeti roke na kolenih.

Deca ne sme roke križem prsi držati, ker to dihanje otežuje. — —

Deci se dajo igračke: loutky (Puppen), praporčki (zastave), ročnice, dobri v roke, kateri se pri lepem vremenu v vrtu po volji igrajo².

Tako je učil Svoboda l. 1832.

To je bil jedini zavod do l. 1869, ko je Marija Rjegrova, videvši naraščaj nemških zavodov, spoznala nevarnost teh za češko deco ter ustanovila nov zavod, na katerem so bile že nameščene ženske. K temu preobratu pripomoglo je precej tudi finančijelno stanje, kajti Svoboda je imel le letnih 400 gld.

L. 1873. ustanovili so jednoletni tečaj za pestounke (pesterna, vrtnarica). Sedaj je teh zavodov v deželah češke krone 193 (v Pragi 18 z 63 uč.) poučuje se na njih v 2 oddelkih: 3—5 in 5—6 let. 50 jih oskrbuje „Ustr. Matica školska¹)“, druge pa „Spolek²) pro³) zajmy⁴) škol materskyh“ z glasilom: „Časopis pro školy materske“.

Po sedanji osnovi vadi se deca v govoru, petju, bavi z igrami, s katerimi se vzbujajo posnemanje in tvorjenje. Svoboda poučeval je tudi pisanje in branje, kar se je pa sedaj popolnoma opustilo.

Po teh sedanjih nazorih bila je večina razstave urejena. Poslopij nisi videl mnogo, ker ima menda le pet zavodov svoja poslopja, temveč je pa bilo razstavljenih učnih sob; tudi razne podobe so pojasnjevale delovanje in gibanje v teh zavodih. Zanimiv je model vzorne materine šole. Soba je bila izdelana z vsemi štirimi stenami, a za strop ima steklo. Tu in pa skozi okna videl si vso notranjost. Po klopeh (2 vrsti po 12) sede so debelolične male gospice,

¹) Družba sv. Cirila in Metoda. ²) družba, ³) za, ⁴) razvoj.

pred njimi pa je bila, menda po najnovejši modi opravljena pestounka.

Prav zanimive so pa upodobljene pravljice. To je nazorno! Sploh vsi modeli imajo to prednost, da so do najznamenitnejših delov izvršeni ter da ne manjka ničesar, kar bi živa fantazija otročja tukaj ne našla. Tu sem mogel še le prav spoznati radost, ki je sevala oni družbi malih državljanov raz lice.

Veliki diagram na steni viseč znazornjuje razvoj teh zavodov od l. 1869—1895. na mapi je pa razvidno, kje so ti zavodi.

Pomen, njih notranja uredba, troški i. t. d. šol se je razvidila iz poročila „Komiteta dam pro školsky materske, opatrovny a jesle v Praze“, iz katerega posnamem :

V l. 1869—1895 došlo je:
v materine šole praških zavetišč

	51,927 otrok
v jesli (dojilnice)	301.742 „
v popolni oskrbi je bilo	14.154 „
juhe, kaše in pod. se je razdelilo	
	4,631,285 porcij
hlebcev kruha se je razrezalo	68.373 „
opravljenih je bilo	37.805 otrok

Izdalo se je v ta namen v l. 1869—1894. 234.967 gl., katere veliko večine je izdala praška občina.

Loutkovo divadlo. V času, ko se je češčiima v javnem življenju zatirala, hodil je po češki zemlji od vasi do vasi originelen mož se svojim gledališčem, kojega igralci so bili „punice in fantje iz euuj.“ V istem času, ko se je vse ponemčevalo, govoril je on le češki. Kamor koli je prišel, sprejeli so ga z radostjo. Naposled klicali so ga tudi na gradove, da bi tudi gosposkim otrokom igral, kar je rad storil, a vedno le v češkem jeziku: „Kaj, gospa, jaz? Jaz, Kopecký, naj bi igral nemško? Zlata gospa, ne poznate me še! Čeh sem verni, Dobrovsky me tika, sam gospod Tham mi je napisal igro. Zastonj vaš trud, gospa, prenarediti skušenega bojvnika!“

Da, to je bil Kopecky Matej (1762—1846) začetnik loutkoigralcev, veselje tedanji mladini. On je spisal celo vrsto iger za svoje gledališče. Neruda pravi o njem: „Kopecky je se svojo duševno, poetično silo važnejši, ko sam Frie Schwiegerling, najslavnejši nemški loutkar.“

Za njim je bil najvažnejši Fr. Vinický († 1854), kateri je priredil „Genovefo“, je igral celo pri kronanju kralja Ferdinanda

v Pragi. Loutkarstvo se je širilo po češki zemlji tako, da je sedaj kakih 60 igralcev, ki imajo svojo literaturo. Tudi na razstavi je bilo tako gledališče, da so imeli mali, kakor tudi „veliki“ otroci svoje veselje.

Tudi tu so bila razstavljeni 4 lepa, prosto narejena gledališča s poslušnimi figurami za igranje. Okoli so razloženi rokopisi prvotnih čeških iger za „marionete.“

Zraven tega so bile „bračky“, igrače češkoslovanske dece. Kolike važnosti so igrače zlasti za otroke v predšolski dobi, ko živi še v lastnem idealnem svetu, je pač vsakemu znano, kdor se peča z otroci. Igrača pa, kolikor priprosteja, tem več je vredna.

Popolni opis z navodom podaja knjiga urednika te skupine Lad. Mala: „Hračky detí českoslovanských“ :

I. Hračky z papiru: A) Strihane. B) Skladane	200
II. Hračky ze dřeva (les)	150
III. „ rostlinne	150
IV. „ živočišné (živalske)	40
V. „ knetene	26
VI. „ nerostne (minerolog)	44
VII. „ různé	190
VIII. Penize a karty	190
IX. Kreslení (risanje) psaní a řeč (govor)	190
X. Hraní prsty a telem	190

Tu po letnih časih so razdeljene, 270 jih je za vsako dobo, za pomlad 120, letnih 170, jesenskih 110 in zimskih 130, toraj skupaj 800 iger.

Pisemniatvi pro mladež. Da so Čehi tudi v tej stroki naglo napredovali, je umljivo. Ako si pregledaval spise za mladino, diviti si se moral lepim knjigam, krasnim ilustracijam.

Izložene so bile tu slikane knjige za najmanjše bralce, časopisi za mladino, knjižnice i. t. d. v tolikej množici, da ni moč vsega opisati.

Omenim naj le, da prva „Vlasakova Biblioteka mladeže“ je izšla 1843—45 in prvi tak čas. „Slunickova Včelka 1850—55. Sedaj izhajajo 12 časopisov (mej najboljšimi „Kvety mladeže“ in najznamenitejši „Ma-lé no-vi-ny pre de-ti, ktere nedavno naučily se čisty (brati). S mnoha obrázky. Poradaji Fr. Kručír a Fr. V. Kreh, učitele!“ in več knjižnic za mladino.

(Dalje.)